

КЛАСИФІКАЦІЯ ДОГОВОРІВ ПРО НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

CLASSIFICATION OF CONTRACTS FOR MEDICAL SERVICES

Герц А.А.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Стаття присвячена класифікації договорів про надання медичних послуг. Розглянуто думки науковців, практиків стосовно розуміння договору про надання медичних послуг. Аналізуються особливості договорів про надання медичних послуг, зосереджено увагу на порядку їх укладання.

Ключові слова: договір про надання медичних послуг, заклади охорони здоров'я, пацієнт, косметологічні послуги, хірургічні послуги.

Статья посвящена классификации договоров о предоставлении медицинских услуг. Рассмотрены мысли ученых, практиков относительно понимания договора о предоставлении медицинских услуг. Анализируются особенности договоров о предоставлении медицинских услуг, сосредоточено внимание на порядок их заключения.

Ключевые слова: договор о предоставлении медицинских услуг, учреждения здравоохранения, пациент, косметологические услуги, хирургические услуги.

The article is devoted to the classification of contracts for medical services. Considered opinion of scholars, practitioners understanding regarding contract to provide medical services. The features of contracts for medical services focus on the order of their installation.

Key words: agreement on provision of health services, health care, patient, beauty services, surgical services.

Актуальність теми. Серед широковідомих цивільно-правових договорів у чинному Цивільному кодексі України з'явилися й такі, які раніше були невідомі вітчизняній договірній системі, зокрема договори про надання медичних послуг. Запровадження цього договору, відомого законодавству багатьох європейських країн, можна визнати таким, що зумовлене й обґрунтоване потребами практики.

Метою статті є ґрунтовне дослідження класифікації договорів про надання медичних послуг.

Стаття базується на аналізі чинного вітчизняного законодавства, положень перспективного законодавства, а також останніх політичних та економічних перетворень у нашій державі.

Відносини з надання медичних послуг ознаменовані низкою досліджень і публікацій, зокрема це праці А. Савицької, О. Смотрової, Р. Майданика, С. Антонова, О. Крилової та інших учених, котрі проводили дослідження в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Договір про надання медичних послуг є найпоширенішою підставою виникнення цивільно-правових відносин з оплатного надання цих послуг. На договір про надання медичних послуг поширюються загальні положення цивільного права про правочин і договір. Тому договір про надання медичних послуг варто розглядати як домовленість сторін цього договору, зокрема пацієнта та медичної установи, у формі погодженої з медичною установою згоди

пацієнта на надання медичної допомоги згідно із загальноцивільними умовами дійсності на набуття чинності договором.

Договір про надання медичних послуг є двостороннім, консенсуальним, оплатним.

Варто зазначити, що особливістю предмета договору про надання медичних послуг є неможливість зведення його до конкретного кола обмежених дій. Крім того, метою укладення договору про надання медичних послуг є не результат, а процес, унаслідок якого досягається результат, що, у свою чергу, є мотивом укладення зазначеного виду договорів. Для аналізу природи, сфери застосування й особливостей договорів про надання медичних послуг необхідно здійснити їхню класифікацію.

І. Класифікація договорів про надання медичних послуг залежно від суб'єктного складу.

1. Види договорів про надання медичних послуг залежно від суб'єкта надання послуг (виконавця).

Суб'єктами медичної діяльності можна вважати таких:

- заклади охорони здоров'я;
- фізичні особи, які здійснюють приватну медичну практику.

У свою чергу, заклади охорони здоров'я можуть бути державними, комунальними та приватними. Згідно зі ст. 3 Основ законодавства про охорону здоров'я, заклад охорони здоров'я – юридична особа будь-якої форми власності й органі-

заційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, основним завданням яких є забезпечення медичного обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників.

Мережа державних і комунальних закладів охорони здоров'я формується з урахуванням потреб населення в медичному обслуговуванні, необхідності забезпечення належної якості такого обслуговування, своєчасності, доступності для громадян, ефективного використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Наявна мережа таких закладів не може бути скорочена.

Створення й діяльність приватних медичних закладів підтримується державою. Необхідність у створенні приватного медичного закладу визначає не держава, а володілець на підставі маркетингових досліджень ринку медичних послуг і на власний ризик.

Особа виконавця в договорі про надання медичних послуг має особливе значення, порівняно з договорами про надання багатьох інших послуг. Професійний рівень того чи іншого медичного фахівця може суттєво відрізнятись, і тому для замовника (пацієнта) особа безпосереднього виконавця завжди має важливе значення. Крім того, відповідно до положень ст. 902 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), виконавець повинен надавати послугу особисто. У разі надання послуг медичним закладом (виконавцем, надавачем послуг пацієнтові) у юридичному сенсі є сам заклад, а не конкретний медичний працівник. Те саме стосується й відповідальності такого роботодавця (виконавця *de jure*) за дії його працівників (виконавців *de facto*) як за договірними, так і за позадоговірними зобов'язаннями перед одержувачем послуги. Проте закон надає можливість залучати до надання медичних послуг за договором й інших осіб (медичні заклади, приватно практикуючих лікарів-підприємців). Такі особи в юридичному сенсі розглядаються як субпідрядники. Відповідно до ЦК України, для споживача (замовника, пацієнта) основним боржником за зобов'язаннями є його контрагент за договором, який отримує плату. Однак медичним закладам рекомендується окремо передбачати в договорі можливість залучення третіх осіб для надання не тільки медичних, а й сервісних (атрибутивних) послуг [2, с. 223–228].

Отже, загальною обов'язковою вимогою до суб'єкта надання медичних послуг – медичної організації – є наявність у неї ознак юридичної особи, створеної й зареєстрованої в установленому законом порядку. Приватно-практикуючі лікарі повинні бути зареєстровані як фізичні особи – підприємці.

До цього необхідно додати, що, оскільки ді-

яльність, пов'язана з наданням різних медичних послуг населенню, знаходиться під особливим контролем держави, їй має передувати одержання зазначеними суб'єктами відповідного дозволу (ліцензії). Іншими словами, ліцензування медичної практики – це певний спосіб державного регулювання відносин щодо надання медичних послуг і забезпечення єдиних умов для всіх суб'єктів у галузі охорони здоров'я.

2. Види договорів про надання медичних послуг залежно від пацієнта.

2.1. Залежно від громадянства:

- договори про надання медичних послуг громадянам України;
- договори про надання медичних послуг іноземним громадянам;
- договори про надання медичних послуг особам без громадянства;
- договори про надання медичних послуг біженцю, котрі постійно проживають на території України.

Пацієнтом є будь-яка особа, яка звернулася за медичною допомогою. Одержувачем (споживачем) медичної послуги можуть бути громадяни України, іноземні громадяни, а також особи без громадянства й біженці, котрі постійно проживають на території України.

Ст. 49 Конституції України передбачає, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу й медичне страхування. Відповідно до ст. 26 Конституції України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, установлені Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [3].

Ст. 11 Основ законодавства про охорону здоров'я, по суті, закріплює положення, аналогічне Конституції України, однак з прив'язкою до сфери охорони здоров'я. Іноземці й особи без громадянства, котрі постійно проживають на території України, особи, яких визнано біженцями або особами, котрі потребують додаткового захисту, користуються такими самими правами й несуть такі самі обов'язки у сфері охорони здоров'я, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами чи законами України.

Права та обов'язки у сфері охорони здоров'я іноземців і осіб без громадянства, які тимчасово перебувають на території України, визначаються законами України й відповідними міжнародними договорами [4].

Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 19 березня 2014 р. було затверджено Порядок надання медичної допомоги іноземцям та особам

без громадянства, які постійно проживають або тимчасово перебувають на території України, які звернулися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового, який, однак, регулює лише механізм надання закладами охорони здоров'я державної та комунальної форми власності медичної допомоги [5].

2.2. Залежно від того, на чию користь укладено договір про надання медичних послуг:

– договори про надання медичних послуг із пацієнтами – замовниками послуги;

– договори про надання медичних послуг із пацієнтами – третіми особами, на користь яких іншими замовниками укладений договір про надання медичних послуг.

Для правової регламентації правовідносин із надання платних медичних послуг суттєве значення має чітке визначення особи замовника (платника) й кінцевого споживача послуг (пацієнта). У медичній практиці непоодинокі випадки, коли конкретний одержувач послуг (пацієнт) і замовник не збігаються. Зокрема, це стосується договорів зі страховими компаніями (програми добровільного медичного страхування), договорів про корпоративне медичне обслуговування тощо. За цивільним законодавством особливості зазначених вище договірних відносин регламентуються передусім положеннями ст. 636 ЦК України.

Таким договорам, які мають назву «договори на користь третьої особи», властиві дві характерні ознаки. По-перше, у такому договорі має бути передбачено, що виконавець (боржник) зобов'язаний виконати своє зобов'язання не замовникові (кредитору), а третій особі, тобто пацієнтові. Споживачем медичної послуги з огляду на її властивості завжди є конкретна фізична особа. По-друге, третя особа (пацієнт-споживач), на користь якої має бути проведена виконання послуги, наділяється самостійним правом вимоги стосовно виконавця (боржника) за договірним зобов'язанням. Більше того, право вимоги третьої особи, на користь якої укладено договір, має перевагу перед правом вимоги, що належить замовникові (кредиторові) в договірному зобов'язанні. Якщо пацієнт відмовиться прийняти медичну послугу, то договірні домовленості між замовником і виконавцем здебільшого не зможуть бути реалізовані. Замовник – фізична особа, яка є платником на користь іншої фізичної особи, – повинен вимагати отримання тієї самої послуги, від якої відмовився пацієнт, визначений договором. Інакше (якщо замовником є юридична особа)

проведена оплата підлягає поверненню виконавцем разом із відшкодуванням збитків або відбувається зміна осіб у зобов'язанні [1].

2.3. Залежно від віку пацієнта:

– договори про надання медичних послуг повнолітнім пацієнтам;

– договори про надання медичних послуг неповнолітнім пацієнтам.

Положення ст. 38 Основ зазначає, що кожний пацієнт, який досяг чотирнадцяти років і звернувся за наданням йому медичної допомоги, має право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги, та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій.

Варто звернути увагу на розбіжності в нормах ЦК України. Зокрема, у ч. 2 ст. 284 ЦК України зазначено, що фізична особа, котра досягла чотирнадцяти років і звернулася за наданням їй медичної допомоги, має право на вибір лікаря й вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. У ст. 32 ЦК України договір про надання послуг відсутній у переліку правочинів, які може здійснювати неповнолітня фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

У зв'язку з цим виникає необхідність прийняття законодавчого акта, який детально регламентував би права й обов'язки медичних працівників і пацієнтів.

II. Класифікація договорів залежно від особливостей послуг, які є предметом договору.

Договір про надання косметологічних послуг.

Предметом договору є надання косметологічної послуги, яка споживається в процесі вчинення дій або провадження косметологічної діяльності. Специфіка предмета договору відображена в тому, що цей правочин має гарантувати безпеку косметологічної послуги для замовника. Нерідко косметологічні послуги пов'язані з можливістю заподіяння шкоди здоров'ю замовника, їх надання передбачає вірогідність виявів супутніх, побічних шкідливих властивостей впливу косметологічної послуги на організм людини. Усунути вірогідність виявів шкідливих властивостей деяких косметологічних послуг виконавець об'єктивно не в змозі, про що замовник обов'язково повинен бути поінформованим. Відтак договір про надання косметологічних послуг належить до групи так званих алеаторних (ризикових) правочинів.

Договір про репродуктивні права фізичних осіб.

Репродуктивні права включають невід'ємні права та свободи людини, які вже визнані в національних законодавствах, міжнародних документах із прав людини й інших загальноприйнятих документах. Для реалізації своїх репродуктивних прав особа може укладати низку договорів, уні-

фікованої форми яких не існує. Вичерпний перелік договорів у сфері репродуктивних прав особи теж відсутній. Прикладами таких договорів є договори про надання медичних послуг із лікування безпліддя, штучне запліднення, сурогатне материнство. Послуги з репродуктивного здоров'я включають доступ до безпечного абортів й лікування ускладнень, що є його наслідками.

Договір про надання хірургічних послуг.

Хірургічні послуги – це комплекс дій над тканинами або органами людини, який проводиться лікарем-хірургом із лікувальною метою, а також для діагностики, корекції функцій організму, що виконується за допомогою різних способів роз'єднання та сполучання тканин.

Договір про надання хірургічних послуг є різновидом договору про надання медичних послуг.

Важливим є те, що виконання цього договору вважається належним за умови надання хірургічних послуг із дотриманням вимог щодо виправданого (припустимого) ризику хірургічної діяльності, яка може заподіяти шкоду для особи.

Існування професійного медичного ризику зумовлене неможливістю гарантування при наданні хірургічних послуг результату такої діяльності на підставі ймовірнісного характеру біологічних параметрів функціонування людського організму. За умов виправданого ризику належними потрібно вважати дії лікаря з реалізації найбільш відповідного способу лікування пацієнта й із «максимальним докладанням зусиль» у досягненні іншого позитивного результату, відповідно до стандартів надання хірургічних послуг, що встановлюють загальноновизнані правила та прийоми надання конкретного виду хірургічної допомоги.

Варто зазначити, що пластична хірургія – це розділ хірургії, що займається оперативними втручаннями, спрямованими на усунення деформацій і дефектів будь-якого органу, тканини або поверхні людського тіла.

В Україні до сьогодні залишається нерозв'язаним на законодавчому рівні питання про включення до переліку лікарських спеціальностей пластичної хірургії. Не затверджено також і клінічних стандартів і протоколів за цією спеціальністю. Тому юридично цей розділ хірургії не існує. Попри ці обставини, пластична хірургія інтенсивно розвивається. Це підтверджує й кількість закладів охорони здоров'я, які пропонують послуги з пластичної хірургії [6].

Щодо проблем, з якими стикаються на практиці при укладенні такого договору, можна виділити дві групи проблем, а саме: 1) загальні проблеми (з якими стикаються всі громадяни-споживачі медичних послуг); 2) спеціальні проблеми (з якими стикаються громадяни-споживачі медичних послуг у галузі естетичної хірургії).

Так, до загальних проблем належать такі: некоректне визначення предмета договору про надання медичної послуги; помилки у визначенні правового статусу сторін (нерідко в договорах не передбачають один із компонентів, як правило, права сторін); неможливість запропонувати власні умови договору. Договір про надання медичних послуг зараховують до публічних договорів.

Слід виділити і спеціальну проблему, характерну для надання послуг з естетичної хірургії: результат наданої медичної послуги (навіть за умови її належного надання) може не відповідати очікуванням пацієнта. Це твердження можна застосовувати до характеристики будь-якої медичної послуги, проте найбільш актуальним воно є саме для сфери естетичної хірургії. Саме тому під час укладення договору про надання медичної послуги в цій сфері пацієнт зобов'язаний детально з'ясувати всі деталі медичного втручання й узгодити з лікарем очікуваний результат і можливі ризики.

Висновки. Класифікація договорів має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення. Так, виявлення спільних типових рис договорів і відмінностей між ними полегшує для суб'єктів правильний вибір виду договору, забезпечує його відповідність змісту регульованої діяльності. Крім того, класифікація сприяє подальшому вдосконаленню та систематизації законодавства, слугує меті кращого дослідження договорів.

Значення класифікації цивільних договорів полягає в тому, що, керуючись певними критеріями, ми можемо поділити договори на групи із схожою правовою регламентацією, що дасть змогу вдосконалити законодавство, кодифікувати його в потрібному напрямі.

Класифікація договорів здійснюється за різними підставами, що обираються залежно від цілей, які мають на меті.

Як бачимо, класифікація договорів про надання медичних послуг може здійснюватися на основі різноманітних підстав. Такі підстави можна умовно поділити на такі, що притаманні договорам загалом (наприклад, залежно від форми договору, строку дії договору тощо), і такі, що притаманні суто договорам про надання послуг, медичних послуг зокрема.

Незважаючи на значну кількість критеріїв для поділу договорів про надання медичних послуг, найбільш важливими видаються критерії поділу залежно від суб'єктного складу й особливостей послуг, які є предметом договору. Оскільки саме такі види договорів найчастіше укладаються на практиці та є важливими для вдосконалення правової регламентації відносин у сфері договірних надання медичних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонов С.В. Договір про надання платних медичних послуг – від укладання до виконання / С.В. Антонов // Управління закладом охорони здоров'я. – 2007. – № 5. – С. 42.
2. Герц А. Окремі аспекти договору про надання медичних послуг / А. Герц // Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». – 2012. – Вип. 56. – С. 223–228.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141 (зі змінами).
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 4. – ст. 19
5. Про затвердження Порядку надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які постійно проживають або тимчасово перебувають на території України, які звернулися із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, та яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 2014 р. № 121 // Урядовий кур'єр. – 06.05.2014. – № 80
6. Юрковська О. Правові аспекти надання послуг з пластичної хірургії / О. Юрковська // Управління закладом охорони здоров'я. – 2014. – № 2. – С. 48.